

Makale Bilgisi: Albanan, I. (2023). Etrüsk Sanatında Yeraltı Dünyasının Yol Göstericileri Ölü Demonları. DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:10, Sayı:2, ss.386-415.	Article Info: Albanan, I. (2023). Dead Demons, Guides of the Underground World in Etruscan Art. DEU Journal of Humanities, Volume:10, Issue:2, pp. 386-415.
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
Gönderildiği Tarih: 27.06.2023	Date Submitted: 27.06.2023
Kabul Edildiği Tarih: 01.09.2023	Date Accepted: 01.09.2023

ETRÜSK SANATINDA YERALTI DÜNYASININ YOL GÖSTERİCİLERİ ÖLÜ DEMONLARI

Işık Albanan*

ÖZ

İtalya'nın Etruria Bölgesi'nde yaşamış ve bölgeye isimlerini vermiş olan Etrüskler, çok kültürlü bir toplum ve sanat yapısına sahiptirler. Birçok farklı toplumla etkileşim halinde olan Etrüsklerin, sanat eserlerinde özellikle Hellen sanatının etkileri yadsınamaz. Fakat tüm bu çok katmanlı ve çok kültürlü sanatsal yapı içinde özgünlüklerini korumayı başarmışlar ve etkilendikleri konuları bile sanat eserleriyle somut hale getirirken kendilerine has bir şekilde betimlemişlerdir. Bu bağlamda Etrüsk mezar sanatında yer alan eserlerdeki betimlerde karşımıza çıkan yeraltı dünyası ve ölü demonları iyi birer örnektir. Etrüsk yeraltı krallığı veya diğer ismiyle ölüler dünyası ile ilgili ikonografi, antik Hellen yazarlarından Homeros'un ve Hesiodos'un eserlerindeki ifadelerle ve konuyla ilgili Hellen mitleri çerçevesinde şekillenmiştir. Fakat Etrüskler bu konuyu betimlerken açıkça kendine özgü yeniliklerini ve yaratıcı zekalarını incelikte ortaya koymuşlardır. Böylece Etrüsk sanat eserleri üzerindeki yeraltı dünyasıyla ilgili betimlerde kadın ve erkek ölü demonları ortaya çıkmıştır. İsimlerini eserler üzerindeki yazıtlardan, ikonografilerini ise eserlerdeki betimlerinden bildiğimiz bu demonlar; Vanth, Culsu, Charu ve Tuchulcha figürleridir. Bu demonlara ek olarak eserlerde görülen ismi, kimliği belirsiz olan demonlar da bulunmaktadır. Kısacası ölü demonlarının betimlendiği örnekler üzerinden Etrüsklerin Hellen etkili yeraltı dünyasıyla ilgili mitleri kendi tarzlarında ustaca yorumladıkları ve kendilerine has demon figürleriyle ortaya nasıl bir ikonografi çıkardıkları görülmektedir.

Anahtar Sözcükler: Charu, Vanth, Culsu, Tuchulcha.

*Işık Albanan, Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, camilla.9035@gmail.com, ORCID: [0000-0002-8977-4613](https://orcid.org/0000-0002-8977-4613).

DEAD DEMONS, GUIDES OF THE UNDERGROUND WORLD IN ETRUSCAN ART

ABSTRACT

Etruscans, who lived in the Etruria Region of Italy and gave their names to the region, have a multicultural society and artistic structure. The influence of the Etruscans, who interacted with many different societies, and especially the Hellenic art in their artworks, is undeniable. However, they have managed to preserve their uniqueness. In this context, the underground world and the dead demons that we encounter in the descriptions in the artworks in the Etruscan tomb art are good examples. The iconography of the Etruscan underground kingdom or the world of the dead, in other words, was shaped by the expressions in the works of the ancient Hellenic writers Homer and Hesiod, and within the framework of the Hellenic myths on the subject. But the Etruscans have clearly demonstrated their uniqueness and creative intelligence in describing this subject. Thus, male and female dead demons emerged in the descriptions of the underground kingdom on Etruscan works of art. These demons, whose names we know from the inscriptions on the artifacts and their iconography from their descriptions in the artifacts, are the figures of Vanth, Culsu, Charu and Tuchulca. In addition to these demons, there are also unidentified demons seen in the works. In short, it is seen how the Etruscans skillfully interpreted the myths of the Hellenic underworld in their own way and what kind of iconography they created with their own demon figures, through the examples in which the dead demons were depicted.

Keywords: Charu, Vanth, Culsu, Tuchulcha.

1. GİRİŞ

Sınırlarını Arno ile Tiber Nehirleri'nin meydana getirdiği ve Toscana, Lazio'nun kuzeyi ve Umbria'nın batısını içine alan Etruria Bölgesi'nde bulunan Etrüsklerin tarihi MÖ 8. yüzyıl sonu ile MÖ 1. yüzyıl aralığını kapsamaktadır. Bu sınırlar zaman içinde Etrüsklerin güçlenmesiyle beraber değişiklik göstermiş, kuzeye ve güneye doğru genişlemiştir (Cristofani, 1985, s. 300).

Kimi araştırmacılara göre Küçük Asya'nın Lydia Bölgesi'nden gelen ya da Alpler'in kuzeyinden gelen bir halk, kimilerine göre bölgenin yerel halkı olan Etrüskler (Naso, 1987, s. 282) coğrafyalarının onlara sundukları fırsatları değerlendirmişlerdir. İklim ve verimli topraklar sebebiyle hayvancılık ve tarımın yanında balıkçılık bununla birlikte Akdeniz'deki stratejik konumları sebebiyle ticari faaliyetler konusunda gelişim göstermişlerdir. Böylece hızla yerel Villanova kültürleriyle ilişki içinde küçük bir halktan, kalkınmış ve güçlü bir topluma evrilmişlerdir. Ekonomik ilişkiler kültürel ve sanatsal etkileri de beraberinde getirmiştir. Özellikle Etrüsk sanatında ve kültürel yapısında Mısır, Fenike, Kıbrıs, Küçük Asya ve Hellen etkileri birçok açıdan

yadsınamaz hale gelmiştir (Cristofani, 1985, ss. 300-304; Naso, 1987, ss. 277-285).

Etrüskler çok kültürlü sanatsal yapıya sahip olsa da tüm alan içinde özgünlüklerini korumayı başarmışlardır ve etkilendikleri konuları bile sanat eserleriyle somut hale getirirken kendilerine has bir şekilde betimlemişlerdir. Bu bağlamda Etrüsk sanatında yer alan, eserlerdeki betimlerde karşımıza çıkan öte dünya diyebileceğimiz yeraltı dünyasını ve ölü demonlarını ele almak iyi bir örnek olacaktır.

Etrüskler, Antik Mısır toplumu gibi yeraltı kavramına inanıyorlardı. Etrüsk mezar sanatı bu kavramın varlığının en büyük işaretidir. Geniş mezar odaları, bu odalardaki duvar resimleri, buralardan ele geçen lahitler, urneler ve eşyalar bu kavramın izlerini taşımaktadır (Bonfante & Swaddling, 2017, s. 14).

Etrüsklerde öte dünya, diğer ismiyle yeraltı dünyası Antik Hellen yazarlarından Homeros ve Hesiodos'un söylemleriyle şekillenmiştir. Tıpkı Homeros'un (Homeros, 1924, s. 15.184) ve Hesiodos'un (Hesiodos, 1914, s. 850) anlattığı gibi yeraltı dünyası krallığının hâkimi Aita/Eita iken; hâkimesi ise eşi Phersipnai/Phersipnei'dir. Aita, Hellen mitolojisindeki Hades'in karşılığıdır. Genelde betimlerde ileri yaşa sahip, kurt başından yapılmış bir başlığı bulunan bir erkektir. Phersipnei ise Hellen mitolojisindeki Persephone'ye karşılık gelir. Betimlerde daima kocasının yanında gösterilmiştir (Bonfante & Swaddling, 2017, s. 125). Etrüsk öte dünya, yeraltı dünyası inancında ve buradan kaynaklı ikonografide Hellen mitolojisinin etkileri yadsınamaz. Fakat Etrüskler, bununla ilgili Hellen mitlerini betimlerde kendine özgü bir dille adeta yeniden yaratmışlardır.

Etrüsklerin Hellen inancından farklılaşan, belki kendine özgü diyebileceğimiz yanı, Aita ve Phersipnei'nin yönettiği yeraltı dünyası ile yaşayanların dünyası olan yeryüzü arasında yer alan kesin sınırdır. Bu sınır, Etrüsklerde çok önemli bir yere sahiptir. Burada geçitler, giriş çıkış kapıları yer almaktadır. Bu sınırdaki geçitlerde ve kapılarda yer alan ölü demonları Etrüsklere özgü olup ölümlerin son yolculuklarında yol gösterici rolü oynamaktadırlar (Bonfante & Swaddling, 2017, ss. 52-53).

2. Etrüsk Ölü Demonları

Etrüsk inançlarında Hellen etkisi oldukça belirgindir. Fakat Etrüsk sanatındaki birçok sahnede olduğu gibi Etrüskler kendilerine göre bu inançları, mitleri yorumlayıp onlara sanat eserlerinde özgün şekiller vermişlerdir. Ölü demonları da Etrüsklerin yaratıcılıklarının birer örneğidir. Etrüsk yeraltı dünyası ile yaşam arasında birer arabulucu rolü oynayan, bu iki zıt dünyanın yani yaşam ve ölümün sınırındaki kapılarda dururlar ve bu iki sınır arasındaki sızılara da vakıftırlar (Szilagy, 1989, s. 613; MacDonald, 2022, s. 31).

Etrüsk mezar ikonografisinde bu demonlar oldukça yaygındır. Demon kavramı Hellen örneklerinde de karşımıza çıkmaktadır. Mesela Eros, ne tam olarak tanrıdır; ne de ölümlüdür. Bu sebeple ikisinin arasında bir yerde duran demonlar arasında değerlendirilir. Aynı durum bir satyros veya silenos olan Marsyas için de geçerlidir. Fakat çok kültürlü yapıya sahip ve özellikle Hellen toplumlarından etkilere açık bulunan Etrüsk toplumu her şeyi kendilerine özgü bir dille ortaya koymuşlardır. İşte bu noktada ölü demonları Etrüsklerin bir nevi şahsına münhasır toplum olduğunun birer kanıtı gibidirler. Çünkü ölü demonları Etrüsk yaratıcılığının ürünüdür. Her ne kadar betimlerinden yola çıkarak cezalandırıcı gibi gözükseler de aslında fonksiyonları oldukça farklıdır. Ölümlere yaşam ve ölüm arasındaki bu zorlu yolda rehberlik ederler (Briquet, 1986, ss. 92-173; Krauskopf, 2013, ss. 513-518).

Etrüsk ölü demonlarıyla ilgili ilk bilgileri MÖ 7. yüzyıl sonuna tarihlendirilen, Toscana'daki Marsiliana d'Albegna'daki primitif formdaki bir aryballos üzerindeki yazıttan almaktayız (Szilagyi, 1989, s. 613; Bonfante, 2006, ss. 9-26). MÖ 7. yüzyıl sonundan MÖ 5. yüzyıla kadar olan süreçte ölü demonlarını yazıtlar üzerinden takip etmek mümkündür. Ardından MÖ 5. yüzyılın başından itibaren vazo resimlerinde, terracotta (pişmiş toprak) veya taş plastik eserlerde ve duvar resimlerinde Etrüsk ölü demonlarının betimlerini gözlemek mümkündür (Morris, 2016, ss. 1-33).

Gerek yazıtlardan gerekse betimlerden bilinen dört ölü demonunun isimlerine rastlamaktayız. Bunlar: Charu, Vanth, Culsu ve Tuchulcha'dır (Rigdway, 2007, s. 127). Betimleri referans alarak bu ölü demonlarının görüşlerine kısaca bakılacak olursa bu figürlerin yer aldığı örnekleri daha iyi anlamak açısından faydalı olacaktır.

Charu(n): Erkek ölü demonudur. Hellen inanışlarında geçen, kaygıyla ölüleri yeraltına götüren yaşlı mitik figürle sadece isim benzerliği bulunur. Etrüsk sanatında daha farklı bir görünüşü ve daha arabulucu, yol gösterici, rehber rolü bulunmaktadır. Betimlerde mavimsi bir deriye ve ileri bir yaşa sahiptir. Geniş kanca burnu, iri ve derin gözleri, hayvan kulakları, koyu kahverengi saçları ve sarkmış göğüs kısmı vardır. Gerek fizyonomik olarak gerekse yüz hatları itibarıyla çirkindir. Kısa, bol bir khiton ile betimlenmektedir. Ayaklarına kısa botlar giymektedir. Bazı örneklerde kanatlıdır ve deri rengi değişebilmektedir. Genelde elinde bir çekiç taşımaktadır (Krauskopf, 2000, ss. 315-322; Simon, 2006, s. 58; Turfa, 2013, ss. 513-539).

Şekil 10 –Vulci Antik Kenti’ndeki François Mezarı’nda Betimlenen Charu (Yazarın Çektiği Fotoğraf)

Vanth: Kadın ölü demonudur. Betimlerde genellikle Charu ile beraber görülmektedir. Fakat Charu gibi korkunç ve çirkin bir betimi yoktur. Vanth figürü yeraltı geçitlerine ışık saçmak ve aydınlatmak için elinde meşale taşımaktadır. Genelde kanatlı gösterilirken, bazı örneklerde ise kanatsızdır (Spinola, 1987, s. 175; Weber-Lehmann, 1998, ss. 173-183; Grummond, 2006, s. 61; Morris, 2016, ss. 1-33). Genellikle uzun veya kısa khiton ile nadir de olsa çıplak şekilde betimlenmiştir. Göğüslerden biri ya da her ikisi açıkta bırakılmıştır. Tıpkı Charu gibi botlarla gösterilmiştir. Atribüleri çoğunlukla meşale olsa da bazen parşömen tomarı ve yilandır (Weber-Lehmann, 1998, s. 180; MacDonald, 2022, ss. 51-57).

Şekil 2 –Tarquinia Kenti’ndeki Monterozzi Nekropolü’nde Yer Alan Anina Mezarı’nda Betimlenen Vanth Figürü (Yazarın Çektiği Fotoğraf)

Culsu: Kadın kapı bekçisi demonudur. Özellikle Hellenistik döneme ait eserler üzerindeki yazıtlardan varlığı bilinmektedir. Betimiyle ilgili tek örnek Chiusi’deki, Hasti Afunei Lahdi’dir (De Angelis, 2015, ss. 423-426). İkonografisi belirsizdir, netlik yoktur. Çünkü Vanth ile neredeyse aynı betime sahiptir. Lahit üzerindeki betimde yazıttan Culsu olduğu belirlenen figür kısa khiton ve botlar giymiştir. Göğüsler açıkta bırakılmıştır. Figür elinde meşale ve anahtar tutmaktadır (Simon, 2006, s. 58; Krauskopf, 1986, ss. 308-309; Krauskopf, 2013, s. 515).

Şekil 3 –Vulci’de Bulunan, Sicilya’daki Palermo Arkeoloji Müzesi’nde 8464 Envanter Numarasıyla Sergilenen Hasti Afunei Lahdi Üzerindeki Culsu Figürü (Krauskopf, 2006, s. 68)

Tuchulcha: Ölü demonudur. Ölülere yol gösterici ya da rehber olma dışında cezalandırıcı rolü de bulunmaktadır (Krauskopf, 2013, ss. 513-528). Tuchulcha figürü gerek yazıtlarda gerekse betimlerde nadir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Geniş kanatları olan figürün kafası kuş şeklinde gösterilmiştir. Tuchulca her ne kadar betimlerde fizyonomik olarak bir erkek figürünü andırsa da aslında üreme organları betimlenmediği için cinsiyeti net şekilde belli değildir (Szilagyi, 1989, s. 625).

Şekil 4 – Vatikan Etrüsk Gregoryan Müzesi’nde 18200 Envanter Numarasıyla Sergilenen Oinochoe Üzerindeki Tuchulcha Figürü (Krauskopf, 2013, s. 527)

Etrüsk ölü demonlarının betimleri sanat eserlerinden özellikle mezar sanatı ve ikonografisi ile bağlantılı örneklerde karşımıza çıkmaktadır. Ölü demonları Etrüsk mezar sanatıyla bağlantılı üç eser grubu olan vazolar üzerindeki betimlerde, terracotta-taş plastik eserlerde (lahitler, urneler, steller, heykeller) ve mezar odalarının duvarlarını süsleyen resimlerde görülmektedir.

2.1. Etrüsk Ölü Demonlarının Betimlendiği Tespit Edilen Terracotta ve Taş Plastik Eserler

Etrüsk lahitleri, urneleri, stelleri ve heykelleri gibi terracotta (pişmiş toprak) ile taş plastik eserlerde ölü demonları yer almaktadır. Tüm bu eserleri kronolojik olarak örneklendirilmek yerinde olacaktır. MÖ 5. yüzyıl başına tarihlendirilen, bilinmeyen bir Etrüsk antik kentinden ele geçen ve şu an Boston Güzel Sanatlar Müzesi'nde 21.1198 envanter numarasıyla sergilenen küçük sanat eserinin üzerinde kadın ölü demonları Vanth figürleri betimlenmiştir. Sahnede uzun kıyafetler içinde gösterilen kanatlı iki kadın ölü demonu, yeraltı dünyasına giden, çıplak şekilde betimlenmiş genç bir erkek figürüne eşlik etmektedir (Morris, 2016, s. 25).

Şekil 5 – Boston Güzel Sanatlar Müzesi'nde 21.1198 Envanter Numarasıyla Sergilenen Scrabe Üzerindeki Vanth Figürleri (Morris, 2016, s. 10)

MÖ 5. yüzyıl ortalarına tarihlendirilen, Bologna'dan ele geçen ve oradaki Arkeoloji Müzeleri'nde 50186 envanter numarası ile sergilenen üç bölümlü stelin orta bölümünde erkek ölü demonunun yer aldığı bir sahne yer almaktadır. Sahnede yazıt olmadığından ve ölü demonlarının klasik betimlerinden yola çıkarak kimliği belirsiz, kanatlı ve çıplak bir erkek ölü demonu, kanatlı atların çektiği bir bigaya (iki atın çektiği araba) binen giyimli bir erkeğe eşlik etmekte ve ona yol göstermektedir (Ducati, 1927, s. 168; Morris, 2016, s. 11).

Şekil 6- Bologna Müzesi'nde 50186 Envanter Numarasıyla Sergilenen Stel
(<http://www.museibologna.it/archeologico/percorsi/47679/id/48961/oggetto/50186/>)

Siena kentindeki Chianciano Terme beldesinden ele geçmiş, şu an Floransa Arkeoloji Müzesi'nde 84352 envanter numarasıyla sergilenen ve MÖ 400 civarına tarihlendirilen urnenin kapağı üzerinde yastıkların yer aldığı kline, yatak şeklinde tasarlanmıştır. Başına diadem takmış, vücudunun üst kısmı çıplak, alt kısmı himation ile örtülü genç erkek figürü uzanmaktadır. Erkeğin hemen yanında giyimli ve elinde rulo tutan bir kadın figürü oturmaktadır. Kadının, sırtındaki kanatlardan ve yazıtlardan dolayı ölü demonu Vanth olduğu düşünülmektedir. İkonografik olarak bir urnenin kapak kısmında genellikle urne sahibi erkeğin eşi betimlenmektedir. Fakat bu urnenin kapağında Vanth figürü gösterilmiştir. Figürün buradaki varlığı, gösterimi ünik bir örnektir (Szilagyi, 1989, ss. 613-636; Rigdway, 2007, ss. 127-141; MacDonald, 2022, s. 61).

Şekil 7 – Siena Chianciano Terme’de Bulunan, Floransa Arkeoloji Müzesi’nde 84352 Envanter Numarasıyla Sergilenen Urne Kapağı (Yazarın Çektiği Fotoğraf)

MÖ 400 ile 380 aralığına tarihlendirilen Ramtha Vishna ve Arnth Tetnies çiftine ait lahdin teknesinin yan yüzlerinden birinde kadın ölü demonu betimlenmiştir. Vulci’deki Ponte Rotto Nekropolü’nde bulunan ve şu an Boston Güzel Sanatlar Müzesi’nde 1975.799 envanter numarasıyla sergilenen lahdin yan yüzlerinden birinde Vanth figürü tek omzunu açıkta bırakan kısa bir khiton giymiş arabacının sürdüğü ve muhtemelen yeraltı dünyasına doğru giden bigaya eşlik etmektedir. Biganın içinde ise iki giyimli kadın oturmaktadır. Kanatlı kadın ölü demonunun ikonografiden yola çıkılarak Vanth olduğu düşünülmektedir. Vanth figürü kısa bir khiton giymiş, kemeri çaprazdan bağlanmıştır. Sağ elinde bir meşale, sol elinde bir parşömen tomarı taşımaktadır (Moscatelli, 2012, s. 13).

Şekil 8 – Vulci Ponte Rotto Nekropolü’nde Bulunan, Boston Güzel Sanatlar Müzesi’nde 1975.799 Envanter Numarasıyla Sergilenen Ramtha ve Arnth Lahdi (Moscatelli, 2012, s. 13)

MÖ 3. yüzyıl sonu ile MÖ 2. yüzyıl başına tarihlendirilen, Tarquinia’da ele geçen ve oradaki müzede 68790 envanter numarasıyla sergilenen, yazıtlardan Laris Puleas’a ait olduğu tespit edilen lahdi teknesinin ön yüzünde yeraltı dünyasıyla bağlantılı bir sahne betimlenmiştir. Sahnenin en sağında yeraltı dünyası, ölümlerin yaşadığı yer ile yaşayanların dünyası arasındaki sınır Sisyphos’un taşı ile sembolize edilmiştir. Hellen mitolojisinde Sisyphos devamlı düşen kayayı sonsuza dek bir tepeye taşıma cezasına çarptırılmıştır. Bu sahnede de Etrüskler, Sisyphos’u sınır olarak kullanmışlardır. Sahnenin geri kalanına bakılacak olursa; Sisyphos’un ve taşının hemen yanında uzun bir khiton giymiş, kemerini çapraz şekilde bağlamış, kanatlı kadın ölü demonu Vanth betimlenmiştir. Elinde bir rulo tutmaktadır. Vanth’ın yanında karşılıklı duran ve ellerindeki çekiçleri havaya kaldırmış erkek ölü demonları Charu figürleri yer almaktadır. Charu figürleri kısa khiton giymişlerdir, ayaklarında kısa botlar bulunmaktadır. Charu figürlerinin tam ortasında, giyimli, baş kısmı aşınmış erkek figürü yer almaktadır. Sahnenin en soluna doğru ilerlediğimizde sağdaki Vanth betimiyle benzer kanatlı kadın ölü demonu Vanth tekrardan gösterilmiştir. Vanth’ın yanında giyimli genç bir erkek figürü ayakta durmaktadır. Sahnede yeraltı dünyasında da ölümlere yol göstericiliğe devam eden ölü demonları gösterilmişlerdir (Sprenger & Bartoloni, 1977, s. 155; Cristofani, 1985, s. 350; Bonfante & Swaddling, 2017, s. 52).

Şekil 9 – Tarquinia Arkeoloji Müzesi’nde 68790 Envanter Numarasıyla Sergilenen Larth Pulenas Lahdi (Yazarın Çektiği Fotoğraf)

Perugia La Rocca Nekropolü’nde bulunan, Vatikan Müzeleri’nde 13887 envanter numarasıyla sergilenen, adını teknesinin ön yüzündeki Oinomaos mitinden alan urne, MÖ 180-160 aralığına tarihlendirilmektedir. Urnenin teknesinin ön yüzünde Hipodemeia ile evlenmek isteyen Pelops’un Myrtilos’u öldürme anı betimlenmiştir. Sahnenin ortasında atlarıyla beraber yere düşmüş, giyimli şekilde betimlenmiş Oinomaos figürü görülmektedir. Figürün hemen arkasında adeta onun ölmesinin kaderi olduğuna vurgu yapılır şekilde gösterilen kanatlı kadın ölü demonu, Vanth görülmektedir. Vanth her iki göğsünü açıkta bırakan, çapraz kemerli kısa bir khiton ve ayaklarına kısa botlar giymiştir. Her iki elini havaya doğru kaldırmıştır. İkonografisinden yola çıkarak meşale tuttuğu düşünülmektedir. Vanth, adeta bu anı ve yaşanacakların sonunu biliyormuşçasına Oinomaos’u öldürmek üzere hamle yapan, giyimli olarak betimlenen Pelops figürüne bakmaktadır. Pelops’un arkasında olayı izleyen Hipodemeia yer almaktadır. Oinomaos’un sol yanında ise giyimli bir kadın ve iki erkek figürü görülmektedir. Kadın, olaya müdahale edercesine betimlenmişken, erkek figürlerinden birinin de Oinomaos’un kaza yapmasına sebep olan, dizginleri kesen arabacı Myrtilos olduğu düşünülmektedir (Feruglio, 1988, ss. 2-3).

Şekil 10 – Perugia’da Bulunan, Vatikan Müzeleri’nde 13887 Envanter Numarasıyla Sergilenen Oinomaos Urnesi (Yazarın Çektiği Fotoğraf)

MÖ 150 civarına tarihlendirilen, Chiusi'den ele geçen ve satın alma yoluyla Worcester Sanat Müzesi'nin koleksiyonuna 1926.19 envanter numarasıyla dahil olmuş urnenin yan yüzlerinden birinde kemerli, iki yanında sınırların bulunduğu sembolik bir kapı betimlenmiştir. Kapının eşiğinde ise kanatlı kadın ölü demonu Vanth ayakta durmaktadır. Göğüslerini açıkta bırakan çapraz kemerli khiton giymiş ve ayaklarında botları bulunan figürün bir eli kırıkken, diğer elinde ikonografisine uygun olarak bir nesne tuttuğu düşünülebilir (Bonfante, 2006, ss. 20-26; De Angelis, 2015, ss. 423-426).

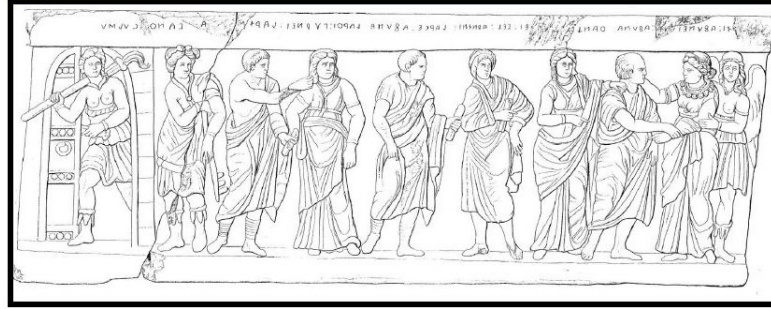
Şekil 11 – Chiusi’de Bulunan, Worcester Müzesi’nde 1926.19 Envanter Numarasıyla Sergilenen Urne (<https://worchester.emuseum.com/>)

Urnenin yan yüzlerinden diğerinde ise sembolik bir kapının girişinde, eşiğinde, kanatlı erkek demonu Charu görülmektedir. Belden yukarısı çıplak olacak şekilde kısa bir khiton ve kısa botlar giymiş figür boynuna bir kurt postu bağlamıştır. Post sol kolundan aşağı doğru sarmaktadır. Kurt postu genelde yeraltı dünyasındaki Tanrı Aita ile bağlantılı olarak kullanılsa da burada Charu figürünün betiminde yer almıştır. Charu figürü, sol eliyle bir yükselti üzerine dayadığı çekicine yaslanmaktadır (Bonfante, 2006, ss. 20-26; De Angelis, 2015, ss. 423-426).

Şekil 12 – Chiusi’de Bulunan, Worcester Müzesi’nde 1926.19 Envanter Numarasıyla Sergilenen Urne (<https://worcester.emuseum.com/>)

Etrüsk ölü demonlarının betimlendiği terracotta (pişmiş toprak) ve taş plastik eserler kapsamında son olarak MÖ 2. yüzyılın son çeyreği ile MÖ 1. yüzyıl başına tarihlendirilen, Vulci’deki nekropolden ele geçen ve şu an Sicilya’daki Palermo Arkeoloji Müzesi’nde 8464 envanter numarasıyla sergilenen Hasti Afunei lahdinin ön yüzündeki sahnede yeraltına, öte dünyaya yolculuk anı betimlenmiştir. Yazıtlı olan lahdin ön yüzünde yer alan figürlerin ismi verildiğinden dolayı figürlerin kimlikleri kesin olarak bilinmektedir (Bonfante, 2006, ss. 9-26).

Şekil 13 – Vulci’de Bulunan, Sicilya’daki Palermo Arkeoloji Müzesi’nde 8464 Envanter Numarasıyla Sergilenen Hasti Afunei Lahdi (Krauskopf, 2006, s. 68)

Sahnenin solunda kemerli ve dekoratif bezemeleri olan yarı açık bir kapı yer almaktadır. Bu kapıdan çıkmakta olan figür yazıtlara göre kanatlı kadın ölü demonu Culsu’dur. Göğüslerini açıkta bırakan kısa bir khiton ve püsküllü çizmeler giyen Culsu, elinde bir meşale taşımaktadır. Culsu ile aynı giyime sahip olan kanatlı kadın ölü demonu Vanth ise kapının yanında yer almakta ve omzundan kolunun altına doğru sıkıştırdığı ucu kıvrık bir sopa tutmaktadır. Vanth’ın yanında lahdin sahibi olan Hasti Afunei’nin yakınları,

akrabaları betimlenmiştir. Sırasıyla Larze Afuna, Larthi Purnei, Larze Afuna, Vel Arntni isimli giyimli kadın ve erkekler kendi aralarında konuşmaktadırlar. Sahnenin sonuna doğru aralarında lahdin sahibi ve yeraltı dünyasına geçecek olan Hasti Afunei'nin de yer aldığı dörtlü figür grubu bulunmaktadır. Yazıtlardan yola çıkarak Thanch-ei isimli giyimli kadın figürü, hemen yanında yer alan Hasti'nin kocası Larth Afuna'nın omzuna dokunmaktadır. Giyimli şekilde betimlenmiş Larth Afuna ve Hasti Afunei figürleri aralarında konuşmakta ve vedalaşmaktadırlar. Hasti Afunei'nin hemen arkasında ise yine sahnedeki demonlarla benzer ikonografide gösterilmiş kanatlı kadın ölü demonu Vanth figürü yer almakta ve ona eşlik etme amaçlı olarak Hasti'nin koluna dokunmaktadır (Cristofani, 1985, s. 305; Krauskopf, 2006, s. 68; De Angelis, 2015, ss. 423-426).

Şekil 14 – Vulci’de Bulunan, Sicilya’daki Palermo Arkeoloji Müzesi’nde 8464 Envanter Numarasıyla Sergilenen Hasti Afunei Lahdi (Krauskopf, 2006, s. 68)

2.2. Etrüsk Ölü Demonlarının Betimlendiği Tespit Edilen Duvar Resimleri

Vanth, Culsu, Charu ve Tuchulcha gibi isimlerini yazıtlardan; ikonografilerini ise betimlerden bildiğimiz demonların yanında isimleri bilinmeyen ve net bir ikonografileri bulunmayan ölü demon betimleri de bulunmaktadır. Ölü demonlarını terracotta ve taş plastik eserlerin yanında mezar odalarının duvarlarını süsleyen duvar resimlerinde de gözlemlemek mümkündür. Örneklerine Tarquinia, Orvieto, Sarteano ve Vulci antik kentlerindeki nekropollerdeki mezarlarda rastlanmaktadır (Krauskopf, 2000, ss. 315-322; Krauskopf, 2013, ss. 513-538; Morris, 2016, ss. 1-33).

Tarquinia Monterozzi Nekropolü’nde bulunan örneklere sırayla bakılacak olursa; ilk olarak MÖ 400 civarına tarihlendirilen Mavi Demonlar

Mezarı örnek verilebilir. Mavi Demonlar Mezar odasının yan duvarlarından birinde Hellen mitolojisinin etkilerini taşıyan bir konunun Etrüsk tarzı bir yorumu görülmektedir. Sahnede asil giyimli bir kadının ölü demonları eşliğinde yeraltı dünyasına gitmek amaçlı bir kayığa götürülme anı betimlenmiştir (Morris, 2016, ss. 3-33).

Şekil 15 – Tarquinia Kenti’ndeki Monterozzi Nekropolü’nde Yer Alan Mavi Demonlar Mezarı (Yazarın Çektiği Fotoğraf)

Sahnedeki demon figürlerine odaklanıldığında mavi, kahverengi ve siyah deriye sahip, kırmızı ve iri gözlü, karga burunlu, çirkin yüzlü ve kanatsız ölü demonları görülmektedir. Detaya bakıldığında solda giyimli bir erkek hizmetli ayakta durmaktadır. Hemen onun yanında mavi ve kahverengi derisi olan biri daha uzun, diğeri kısa iki erkek demon eşliğinde zengin giyimli bir kadın görülmektedir (Morris, 2016, ss. 3-33).

Şekil 16 – Tarquinia Kenti’ndeki Monterozzi Nekropolü’nde Yer Alan Mavi Demonlar Mezarı (Yazarın Çektiği Fotoğraf)

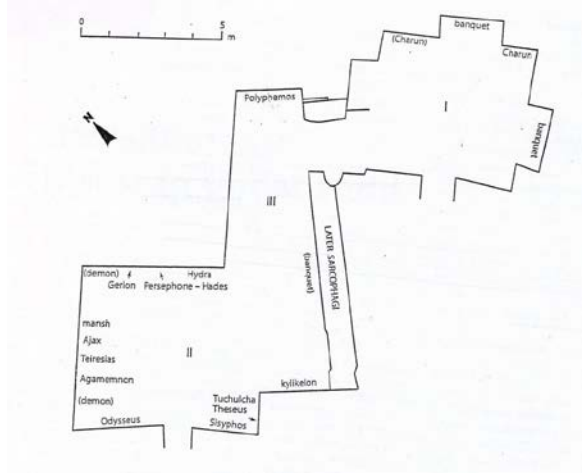
Sahnenin sağına doğru ilerlediğimizde mavi derisi olan, kırmızı giysisi bulunan, kırmızı gözlü ve siyah bıyıklı erkek demon her iki elinde yılan

tutmakta ve karşısında duran kırmızı saçlı ve gözlü; siyah derili, giysili bir başka demona bakmaktadır.

Şekil 17 – Tarquinia Kenti’ndeki Monterozzi Nekropolü’nde Yer Alan Mavi Demonlar Mezarı (Yazarın Çektiği Fotoğraf)

MÖ 4. yüzyılın 2. çeyreğe tarihlendirilen Orco I ile MÖ 4. yüzyılın 3. çeyreğe tarihlendirilen Orco II mezarlarındaki sahnelerde de yeraltı dünyası ve demonlarla ilgili betimler yer almaktadır. Figürlerin kimlikleri ise gerek ikonografiden gerekse yazıtlardan tespit edilebilmektedir (Steingraber, 2006, s. 206).

Şekil 18 – Tarquinia Kenti’ndeki Monterozzi Nekropolü’nde Bulunan Orco Mezarlarının Planı (Ridgway, 2007, s. 1)

Orco I Mezarı'nın duvarlarından birinde erkek ölü demonu Charu betimlenmiştir. Kanatlı ve elinde çekici ile gösterilen figür, mavi derilidir. Figürün kırmızı yılanlardan saçları, karga burnu, siyah kaş ve bıyığı, kırmızıya çalan iri gözleri ve çirkin yüz hatları vardır. Kısa khiton ve tüylü kısa botlar giymiştir (Krauskopf, 2006, ss. 513-58; Steingraber, 2006, s. 206).

Şekil 19 – Tarquinia'daki Monterozzi Nekropolü'nde Bulunan Orco I Mezarı, Charu Figürü (Yazarın Çektiği Fotoğraf)

Orco II Mezarı'nda ise tamamen yeraltı krallığından sahneler görülmektedir. Sahnelerdeki konular Hellen mitolojisinden alınsa da Etrüskler konuları kendi tarzlarına göre yeniden canlandırmışlardır. Sahnelerden birinde yeraltı dünyasının, krallığının hakimleri Aita ve karısı Phersipnei betimlenmiştir. Kurt başlığı takmış, vücudunun üst kısmı çıplak, alt kısmı örtülü Aita figürü tahtında oturmaktadır. Hemen yanında oldukça zengin giyimli şekilde betimlenen karısı Phersipnei ayakta durmaktadır. Figürler, önlerinde ayakta duran ve elinde mızrak tutan zırhlı, üç başlı Gerion ile konuşmaktadırlar (Steingraber, 2006, ss. 207-209).

Şekil 20 – Tarquinia'daki Monterozzi Nekropolü'nde Bulunan Orco II Mezarı (Yazarın Çektiği Fotoğraf)

Orco II Mezarı'ndaki sahnelerden bir diğeri yeraltı dünyasına inen Theseus ve ölü demonu Tuchulcha'nın karşılaşma anıdır. Sahnede yer altı dünyasının sembolik sınırı olan Sisypheos'un taşı ve onun önünde oturan Theseus figürü görülmektedir. Theseus'un karşısında ise kafası kuş başı, vücudu insan olan kanatlı ölü demonu Tuchulcha görülmektedir. Bir elinde yılan tutan figürün, diğeri elinde ve kolunda aşınmalar görülmektedir (Steingraber, 2006, ss. 207-209).

Şekil 21 – Tarquinia'daki Monterozzi Nekropolü'nde Yer Alan Orco II Mezarı (Yazarın Çektiği Fotoğraf)

Mavi Demonlar ve Orco Mezarları dışında MÖ 3. yüzyılın ortasına tarihlendirilen Aninas Mezarı'nın duvar resminde de demonlar karşımıza çıkmaktadır. Mezar odasının kapısının sol yanında erkek ölü demonu Charu durmaktadır. Mavi derili, kızıl saçlı, bıyıklı, sakallı, iri gözlü ve karga burunlu figür kırmızı bir khiton ve püsküllü botlar giymiştir. Kanatlı olarak betimlenen figürün elinde birçok betimde karşımıza çıkan çekiç vardır. Mezar odasının kapısının sağ yanında kadın ölü demonu Vanth yer almaktadır. Saçları arkadan toplu ve göğüslerini açıkta bırakan çapraz kemerli bir khiton ve püsküllü botlar giymiş figür kanatlı şekilde betimlenen figür bir elinde meşale tutmaktadır (Bonfante, 2006, ss. 9-26; Krauskopf, 2006, ss. 66-89).

Şekil 22 – Tarquinia'daki Monterozzi Nekropolü'nde Bulunan Aninas Mezarı (Yazarın Çektiği Fotoğraf)

Aninas Mezarı'ndakine benzer bir örnek ise MÖ 3. yüzyıl ortasına tarihlendirilen Charu(n)'lar Mezarı'dır. Bu mezar odasının her iki kapısının sol ve sağ yanında Charu figürleri betimlenmiştir. Figürlerin hepsi kısa khiton, botlar giymiş ve ellerinde çekiç tutmaktadırlar. Deri renkleri ve yüz hatları genel olarak Charu ikonografisine uygun şekilde gösterilse de detaylarda az da olsa farklar görülmektedir. Kapılardan birinin her iki yanındaki figürler kanatlı şekilde betimlenmiştir. Diğer kapının her iki yanındaki figürlerden biri kanatsız olup saçları ise yılan şeklinde betimlenmiştir. Diğer figürün ise kanatları saçları arasındadır, sırtında değildir (Krauskopf, 2006, ss. 66-70; Steingraber, 2006, s. 258; Morris, 2016, ss. 2-33).

Şekil 23– Tarquinia'daki Monterozzi Nekropolü'nde Bulunan Charu(n)'lar Mezarı (Yazarın Çektiği Fotoğraf)

Tarquinia'dan MÖ 3. yüzyılın yarısına tarihlendirilen 5636 numaralı mezarın duvarlarındaki sahnelerden birinde yeraltı dünyasının kapısında oturan erkek ölü demonu Charu görülmektedir. Sahnenin solunda kısa khiton ve botlar giymiş Charu figürü elindeki çekice yaslanmış, yakınlarıyla vedalaşan ve yeraltına gelen ölüyü karşılamaktadır. Sahnenin ortasına doğru giyimli erkek, kadın ve çocuk figürleri vedalaşırken görülmektedir. Sahnenin sağında bu kişilere eşlik eden, onlara yol gösteren kadın ölü demonu Vanth durmaktadır. Kısa khiton ve botlarla betimlenen figür, elinde bir meşale

tutmaktadır. Hem Charu hem de Vanth'ın başları üzerinde sembolik kanatlar bulunmaktadır (Krauskopf, 2006, s. 66-89; Steingraber, 2006, s. 252).

Şekil 24 – Tarquinia'daki Monterozzi Nekropolü'nde Bulunan 5636 Numaralı Mezar (Yazarın Çektiği Fotoğraf)

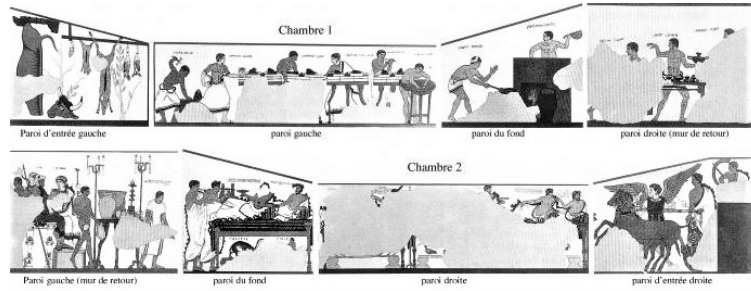
Tarquinia Monterozzi Nekropolü'nden ölü demonlarının betimlendiği son örnek ise MÖ 3. yüzyıl ortalarına tarihlendirilen Querciola Mezarı'ndaki sahnelerden biridir. Mezar odasının duvar resimlerinde aşınmalar olduğundan Carlo Ruspi'nin çizimleri bu alandaki sahnelerin konuları hakkında yardımcı olmaktadır. Mezar odasının duvarlarındaki sahnelerden birinde 5636 numaralı mezardaki sahneye benzer bir konu betimlenmiştir. Sahnede yeraltı dünyasının sembolik giriş kapısı görülmektedir. Kapının hemen önünde iki Charu figürü arasında giyimli iki erkek vedalaşmaktadır. Erkek ölü demonu olan Charu figürlerinin ikisi de kısa birer khiton ve bot giymişlerdir. Kapının önündeki Charu figürü her iki elini beline dayamışken, sağ kolunu yere koyduğu çekice yaslanmıştır. Diğer Charu figürü bir elinde çekicini taşıırken, diğer elinde anahtara benzer bir nesne tutmaktadır (Steingraber, 2006, s. 261).

Şekil 25 – Tarquinia Monterozzi Nekropolü'nden Querciola Mezarı-Çizim (Steingraber, 2006, s. 261)

Tarquinia dışında Orvieto'daki yerleşmelerin yakınındaki mezarlardaki duvar resimlerinde de ölü demonları resmedilmiştir. Orvieto'daki MÖ 4. yüzyıl ortasına tarihlendirilen Golini Mezarı'nda yeraltı

dünyası ile bağlantılı anlar sahnelere yansımıştır (Krauskopf, 2006, ss. 66-89; Steingraber, 2006, ss. 212-213; Morris, 2016, ss. 2-33) Sahnelerde kurban edilmiş hayvanların ölü vücutlarının çengellere asılı olduğu bir betim, mutfakta ocağın yakılışı ve yemek hazırlama anları, cenaze ziyafeti, kanatlı kadın ölü demonu Vanth'ın rehberliğinde yeraltına geliş, yeraltının hâkimi Aita ve hakimesi Phersipnei'nin tahtta oturdukları an betimlenmiştir (Krauskopf, 2006, ss. 66-89; Steingraber, 2006, ss. 212-213; Morris, 2016, ss. 2-33).

Şekil 26 – Orvieto Antik Kenti'nden Golini Mezarı-Çizim (Steingraber, 2006, s. 212)

Orvieto'daki MÖ 4. yüzyılın sonuna tarihlendirilen Hescanas Mezarı'ndaki sahnelerden birinde yeraltına gidiş anı betimlenmiştir. Uzun bir khiton giymiş, kanatlı kadın ölü demonu Vanth'ın önderliğinde giyimli kadın ve erkek figürleri yeraltına doğru ilerlemektedirler (Steingraber, 2006, s. 214).

Şekil 27 – Orvieto Antik Kenti'nden Hescanas Mezarı (Steingraber, 2006, s. 212)

Etrüsk antik kenti Sarteano Nekropolü'nde yer alan Cehennem Quadrigası Mezarı'nda da yeraltı dünyasıyla bağlantılı sahneler yer almaktadır. Bu sahnelerden birinde yeraltı dünyasına doğru quadriga (dört atın çektiği araba) ile seyahat eden uzun kırmızı bir khiton giymiş, kısa kızıl saçlı, patlak gözlü, karga burunlu kadın ölü demonu betimlenmiştir. Mezara

“Cehennem Quadrigası” adını veren de aslında bu sahnedir (Steingraber, 2006, s. 217).

Şekil 28 – Sarteano Kenti’ndeki Nekropolde Bulunan Cehennem Quadrigası Mezarı (Yazarın Çektiği Fotoğraf)

Etrüsk ölü demonlarının betimlendiği duvar resimlerine son örnek ise Vulci’deki Ponte Rotto Nekropolü’nde yer alan ve MÖ 4. yüzyıl sonuna tarihlendirilen François Mezarı’ndaki betimleri verebiliriz (Cristofani, 1985, ss. 310-311). Mezardaki Troialı esirlerin kurban edilmesi konulu sahnede savaşın galibi Akhalıların, Troialı esirleri öldürme anlarında ölümlere rehberlik etmekle yükümlü kadın ölü demonu Vanth ile erkek ölü demonu Charu görülmektedir. Vanth, saçları toplu ve uzun bir khiton içinde kanatlı şekilde betimlenmiştir. Charu ise kısa khiton ile başında bir başlıkla betimlenmiştir. Figür ikonografisine uygun şekilde mavi derili, karga burunlu, çirkin suratlı olarak gösterilmiş olup elinde çekicini tutmaktadır (Cristofani, 1985, ss. 310-311).

Şekil 29 – Vulci Kenti’ndeki Ponte Rotto Nekropolü’nde Bulunan François Mezarı (Yazarın Çektiği Fotoğraf)

2.3. Etrüsk Ölü Demonlarının Betimlendiği Tespit Edilen Vazo Resimleri

Etrüsk ölü demonlarının betimlendiği vazolar birçok farklı Etrüsk antik kentinden ele geçse de özellikle Vulci ve Orvieto'daki nekropollerde bulunan mezarlarda daha yoğun olarak ele geçmiştir. Söz konusu örnekler kronolojik sırayla bakmak yerinde olacaktır. Vulci'deki Ponte Rotto Nekropolü'ndeki bir mezarda ele geçmiş ve şu an Paris Musee du Cabinet des Medailles de la Bibliotheque de France'de 9837 envanter numarasıyla sergilenen MÖ 4. yüzyıl ortasına tarihlendirilen kırmızı figürlü volütlü krater üzerindeki sahnede Etrüsk erkek ölü demonları, bir Hellen miti olan Admetus ve Alcestis'in hikayesinin içine dahil edilerek karışık bir ikonografi yaratılmıştır (Morris, 2016, s. 29).

Sahnenin solunda dizlerine kadar inen beyaz khiton ve kanatlı beyaz botlar giyen Charu figürü, iki eliyle sembolü olan çekici taşımaktadır. Sahnenin ortasında, vedalaşan giyimli Alcestis ve Admetus figürleri betimlenmiştir. Mitolojiye göre karısı Alcestis, kocası Admetus'un hayatına karşılık kendi hayatını feda etmeye ve yeraltına inmeye razı olur. Sahnede vedalaşan karı koca figürleri betimlenmiştir. Sahnenin sağında ise Tuchulca denen erkek ölü demonu ayakta durmaktadır. Dizlerine kadar inen khiton giyen, kanatlı olarak betimlenen Tuchulca bir elinde yılan diğer elinde kuş tutmaktadır. Genelde Tuchulcha, ikonografisinde başı kuş vücudu insan şeklinde betimlenmişken, burada tamamen insan görünümünde olup elindeki kuşla bu ikonografiye atıf yapıldığı söylenebilir. Ayrıca Tuchulcha'nın genelde betimlerde cinsiyeti net şekilde belli değilken, burada erkek olarak gösterilmiştir (Morris, 2016, s. 29).

Şekil 30- Vulci'de Bulunan, Paris'teki Müzede 9837 Envanter Numarasıyla Sergilenen Volütlü Krater (Morris, 2016, s. 17)

Bir başka örnek olarak Orvieto Nekropolü'nde ele geçmiş ve Orvieto Faina Müzesi'nde 2342 envanter numarasıyla sergilenen, MÖ 4. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilen kırmızı figürlü amphora grubu üzerinde, kadın ölü demonu Vanth görülmektedir. Bu betimlerden yola çıkarak bu amphoralara Vanth grubu denilmektedir (Steingraber, 2006, s. 218; MacDonald, 2022, s. 31).

Amphoralar üzerindeki Vanth betimlerinden birinde Vanth figürü belinde kırmızı kemeri bulunan, uzun şeffaf bir khiton ve kırmızı ayakkabı giymiştir. Kanatlı olarak gösterilen figürün elinde yarı açık bir parşömen tomarı varken; sağ elinde bir asa tutmaktadır. Vanth betimlerinden diğerinde ise sadece belinde kemeri ve ayaklarında ayakkabıları olan kanatlı figür sol elinde yarı açık parşömen tomarı taşımaktadır (Steingraber, 2006, s. 218; MacDonald, 2022, s. 31).

Şekil 31 – Orvieto Kenti'nde Bulunan ve 2342 Envanter Numarasıyla Sergilenen Vanth Grubu (MacDonald, 2022, s. 31)

Orvieto'daki örneğe benzer şekilde MÖ 4. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilen ve şu an Vatikan Müzesi'nde 18200 envanter numarasıyla sergilenen kırmızı figürlü oinochoe'de ölü demonu Tuchulcha betimlenmiştir. Tuchulcha figürünün baş kısmı akbaba şeklindeki, vücudunun alt kısmı ise insan şeklinde gösterilmiştir. Kanatlı Tuchulca'nın cinsiyeti ise belirsizdir (Krauskopf, 2013, s. 527).

Şekil 32 – Vatikan Etrüsk Gregoryan Müzesi’nde 18200 Envanter Numarasıyla Sergilenen Kırmızı Figürlü Oinochoe (Krauskopf, 2013, s. 527)

Vulci Ponte Rotto Nekropolü’ndeki mezarlardan birinin içinden ele geçen, Berlin Altes Müzesi’nde 3608 envanter numarasıyla sergilenen ve MÖ 4. yüzyılın sonuna tarihlendirilen kırmızı figürlü krater üzerinde erkek ölü demonu Charu figürü betimlenmiştir. Charu figürü ileri yaşı sonucu sarkan göğüs kısmını daha belirgin hale getiren bol, uzun bir khiton ve sandaletler giymiştir. Başında beyaz çiçeklerden yapılmış bir çelenk, boynunda çapraz şekilde takılmış beyaz bir kemer vardır. Sakallı ve bıyıklı betimlenen figür eşek kulaklarıyla, karga burnuyla, iri gözleriyle oldukça çirkin ve korkutucu bir yüz fizyonomisine sahiptir. Charu sağ eliyle omzuna dayadığı çekici taşırken, sol elinde beyaz çelenk taşımaktadır (Krauskopf, 2013, ss. 530-538).

Şekil 33 – Vulci’de Bulunan, Berlin Altes Müzesi’nde 3608 Envanter Numarasıyla Sergilenen Krater Üzerindeki Charu Figürü (Yazarın Çektiği Fotoğraf)

Ölü demonlarının betimlendiği vazo resimleriyle ilgili son örnek olarak Vulci Ponte Rotto Nekropolü'ndeki mezarlardan ele geçen ve Paris Musee du Cabinet des Medailles de la Bibliotheque de France'de 2783 envanter numarasıyla sergilenen MÖ 4. yüzyıl sonuna tarihlendirilen krateri verebiliriz. Kraterdeki sahnelerden birinde erkek ölü demonu Charu, üç genç kadına eşlik etmektedir. Kısa khiton giymiş Charu figürünün yüz hatları kendi ikonografisiyle örtüşür şekildedir. Büyük bir kafa, eşek kulaklar, karga burun, kırışık yüz hatları görülmektedir. Figür yere dayadığı, sıklıkla ikonografisinde karşılaşılan sembolü olan çekice yaslanmıştır. Sahnelerden diğesinde Aias, Troialı bir figürü öldürmek üzeredir. Hemen yanlarında ölü demonu Charu elinde çekici ile olayı izlemektedir (Krauskopf, 2013, ss. 530-538).

Şekil 34 – Vulci'de Bulunan ve Paris Musee du Cabinet des Medailles de la Bibliotheque de France'de 2783 Envanter Numarasıyla Sergilenen Krater Üzerindeki Charu Figürü (Yazarın Çektiği Fotoğraf)

3. SONUÇ

Etrüskler buldukları coğrafyanın şartları sonucu birçok ticari faaliyete girmiş ve sadece ekonomik açıdan değil, farklı toplumlarla girilen ilişkiler sonucu çok kültürlü toplumsal ve sanatsal bir yapı meydana getirmişlerdir. Özellikle Hellen etkisi sanat eserleri üzerinde belirgin bir şekilde görülmektedir. Bu etkinin görüldüğü alanlardan biri de Etrüsk mezar sanatıdır. Etrüsk mezar sanatı içinde yer alan sanat eserleri (vazo resimleri, lahitler, urneler, steller, duvar resimleri) üzerindeki betimlerde Hellen mitleri konu edilmiştir. Özellikle Aita (Hades) ve eşi Phersipnei (Persephone) yönetimindeki yeraltı dünyası ile ilgili betimlerde Hellen mitleri (Theseus'un yeraltına inmesi, ölülerin Charu aracılığıyla öte dünyaya gitmesi, vedalaşma anları, Admetus ve Alcestis'in hikayesi, Sisyphos'un cezalandırılması) sıklıkla yer almıştır. Fakat Etrüskler Hellen etkili bu yeraltı dünyası betimlerine ve Hellen mitlerinin üsluplarına ya da sanat eserlerinde vücut

bulmalarına kendine özgü yenilikler katmışlardır. Etrüsk ölü demonları bu kendine özgü yeniliklere verilebilecek en güzel örneklerdendir.

Yazıtlardan ve görsellerden yola çıkarak bilinen ölü demonları Vanth, Culsu, Tuchulcha, Charu figürleri yeraltı dünyasıyla ve bunlarla bağlantılı mitlerin betimlerinde önemli bir rol oynamışlardır. Etrüsk mezar sanatı içinde yer alan bu konu kapsamındaki örneklerde bazen tek bir ölü demonu bazen de iki kişi olarak betimlenmişlerdir. Her ne kadar Tuchulcha ve Charu demonlarının ikonografisi korkutucu gibi gözükse de genel olarak hem kadın hem erkek ölü demonlarının temel fonksiyonu yeraltı dünyasının sınırını, giriş-çıkış kapılarını korumak ve bu yolda ölümlere rehberlik etmek olmuştur. İsmi bilinen bu ölü demonlarının ikonografisi ufak farklar dışında eserler üzerinde bir bütünlük taşımaktadır. Bu ölü demonlarının dışında ismi bilinmeyen demonlar da eserler üzerinde yerini almıştır. Bu sahnelerden görülmektedir ki Etrüskler olayları, mitleri, hikayeleri ve farklı toplumların, konu kapsamında özellikle Hellen toplumunun etkilerini, kendi tarzlarında oldukça ustaca yorumlamışlar, kendilerine özgü yaratıcılıklarıyla harmanlamışlardır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarın herhangi bir çığara dayalı ilişkisi bulunmamaktadır.

ETİK ONAY/KATILIMCI ONAMI

Makale kapsamında katılımcı kullanılmadığı için ilgili onaya yer verilmemiştir.

MADDİ DESTEK

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

YAZAR KATKILARI

Bu araştırma ve araştırma ile ilgili tüm aşamalar tek yazar tarafından yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

- Bonfante, L. (2006). *The Religion of the Etruscans*. De Gruyter.
- Bonfante, L., & Swaddling, J. (2017). *Etrüsk Mitleri*. Phoenix.
- Briquet, M.F. (1986). *Etruscan Life and Afterlife*. Wayne University Press.
- Cristofani, M. (1985). *Civiltà degli Etruschi*. Electa.
- De Angelis, F. (2015). *Il Destino di Hasti Afunei. Donne e Famiglia nell'Epigrafia Sepolcrale di Chiusi*. Publications de l'Ecole française de Rome.
- Ducati, P. (1927). *Storia dell'Arte Etrusca*. Societa Editrice d'Arte Illustrata.
- Feruglio, A.E. (1988). Tod, Antichità dell'Umbria. *Archeologia Classica*, 38, 1-20.
- Grummond, N.C. (2006). *The Religion of the Etruscans*. University of Texas Press.
- Hesiodos. (1914). *Theogony* (H.G. Evelyn, Çev.). Harvard University Press.
- Homeros. (1924). *Iliad* (A.T. Murray, Çev.). Harvard University Press.
- Krauskopf, I. (1986). Culsu. *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*, III, 308-309.
- Krauskopf, I. (2000). Ikonographische Parallelen im Bereich der Götter und Dämonen Bilder. *Der Orient und Etrurien. Internationales Kolloquium Tübingen*, 12(13), 315-322.
- Krauskopf, I. (2006). *The Grave and Beyond In Etruscan Religion*. Florida University Tallahassee.
- Krauskopf, I. (2013). Gods and Demon In The Etruscan Pantheon. *The Etruscan World*, 513-538.
- MacDonald, B.E. (2022). *Vanth: An Iconographical Study of An Etruscan Psychopomps*, Stellenbosch University Press.
- Morris, M. (2016). First in Flight: Etruscan Winged Demons. *Berkeley Classical Civilizations*, 1-33.
- Moscatelli, G. (2012). Gli Etruschi e L'Amore Coniugale: I Sarcophagi dei Tetnies da Vulci. *ArcheoTuscia*, 2(3), 11-13.
- Naso, A. (1987). *Etruscology*. De Gruyter.
- Rigdway, F.R. (2007). Revisiting the Etruscan Underworld. *Accordia Research Papers*, 127-141.
- Simon, E. (2006). *The Religion of the Etruscans*. University of Texas Press.

- Spinola, G. (1987). Vanth. Osservazioni Iconografiche. *Rivista di Archeologia*, XI, 56-67.
- Szilagyi, J.G. (1989). La Pittura Etrusca Figurata dall'Etrusco-Geometrico all'Etrusco-Corinzio. *Secondo Congresso Internazionale Etrusco*, 613-630.
- Sprenger, M., & Bartoloni, G. (1977). *Die Etrüsker*. Hirmer Verlag.
- Steingraber, S. (2006). *Abundance of Life, Etruscan Wall Painting*. The J. Paul Getty Museum Press.
- Turfa, J. (2013). *The Etruscan World*. Routledge.
- Weber Lehmann, C. (1998). Vanth. *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*, VIII, 173-183.